

LEKSIKOS POKYČIAI ADMINISTRACINĖJE LIETUVIŲ KALBOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: administracinė kalba, leksika, leksikos raida, naujadaras, skolinys, tarptautinis žodis, žodžio reikšmė.

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami administracinės kalbos leksikos pokyčiai XXI a. pradžioje, palyginti su XX a. pabaigos padėtimi. Žodyno sudėtis kinta dviem kryptimis: pirma, leksika nuolat pasipildo naujais žodžiais, naujomis reikšmėmis, o antra, iš žodyno iškrinta pasenę, nereikalingi žodžiai ar atskiros jų reikšmės. Šis dvipusis vyksmas būdingas ir XXI a. pradžios lietuvių administracinei kalbai: pirma, narystė ES iškėlė naujų reikalavimų ir kalbai, nes iškilo naujų įvardijimo ir raiškos poreikių, reikia apibūdinti naujus reiškinius, sąvokas, institucijas, pavadinimus, todėl skolinamasi naujų žodžių, plečiama jau vartojamų žodžių semantika, daromasi naujadarų, o antra, sparti technologijų plėtra iš aktyviosios vartosenos išstūmė kanceliarijoje nebenaudojamų daiktų pavadinimus. Administracinės kalbos leksikos pokyčiai yra susiję su jos specifika. Statistiniais tyrimais nustatyta, kad administracinio stiliaus leksika yra neįvairi, palyginti su kitų stilių leksika, todėl šioje kalbos vartojimo srityje leksikos atsinaujinimas yra ne toks spartus.

ABSTRACT

The article addresses the lexical changes of the administrative language, which took place at the start of the 21st century. They are compared with the situation of the late 20th century. The membership in the EU placed new requirements on the administrative Lithuanian language, resulting in new nomination and expression related needs. We have to describe new phenomena, concepts, institutions, and names. Therefore, new words are borrowed; the semantics of the words that are already in use is expanded; neologisms are coined. However, some of the words fall into oblivion, as the rapid technological development is pushing out the names of items which are no longer used in paperwork. The lexical changes taking place in the administrative language are related to the specificities of the sphere of usage of this language variety. Statistical studies revealed that the vocabulary of administrative style is not varied

compared to the vocabulary of other styles. For this reason, lexical renewal does not occur at a very rapid pace in this field of language usage.

IVADAS

Kalba nuolat kinta veikiama socialinių aplinkybių ir kitų kalbų, aiškiausiai šie pokyčiai matyti leksikos sluoksnyje. Leksika jautriausiai reaguoja į bet kokius visuomeninio gyvenimo pakitimus, nes žodžiai reikalingi naujiems dalykams pavadinti. Jos atsinaujinimą aprašydamas lietuvių kalbos leksikos raidą vaizdžiai apibūdino Algirdas Sabaliauskas: „kalbos leksika sudaro gyvą, nuolat kintantį, nepaprastai sudėtingą organizmą. Jam funkcionuoti reikalingi vis nauji žodžiai, kurie, tartum naujos organizmo ląstelės, pakeičia neberekalingus, jau savo paskirtį atlikusius žodžius“ (Sabaliauskas 1966: 114). Rita Miliūnaitė (2015) teigia, kad lietuvių kalboje jau kelis dešimtmečius kalbama apie sparčiai atsinaujinančią leksiką (plg.: Rudaitienė, Vitkauskas 1998; Mikelionienė 2000a: 15–21; Girčienė 2005; Vaicekauskienė 2007). Tas leksikos atsinaujinimas yra nenutrūkstantis procesas, jis vyksta visą laiką, kartais intensyviau, kartais sulėtėja, intensyvesni laikotarpiai priklauso nuo visuomenės raidos.

XXI amžiuje vykstant pasaulio globalizacijai ir vis besitęsiant technologijų revoliucijai šiuos visuomenės procesus atspindi ir sparčiai besikeičianti leksika.

Šiame straipsnyje nagrinėjami vienos iš bendrinės kalbos atmainų – administracinės kalbos leksikos pokyčiai XXI a. pradžioje, palyginti su XX a. pabaigos padėtimi. Toks laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai, nes administracinė kalba ypač priklauso nuo valstybinio gyvenimo pasikeitimų, o Lietuvai 2004 m. įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES) Lietuvoje rengiami dokumentai turėjo atitikti ES institucijų dokumentuose, dažniausiai verčiamuose iš anglų kalbos, nustatytas teisės normas, todėl į lietuvių kalbą buvo verčiamas ES teisynas ir su juo derinami lietuviški dokumentai.

Straipsnio tikslas – remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktų registre nuo 2000 metų paskelbtų dokumentų duomenimis aptarti išryškėjusius pagrindinius administracinės kalbos leksikos pokyčius ir išsiaiškinti jos savitumus, lyginant su lietuvių kalbos leksikos raida apskritai.

Tyrimui taikyti analitinis, aprašomasis, kiekybinis metodai.

ADMINISTRACINĖS LIETUVIŲ KALBOS LEKSIKA XXI A. PRADŽIOJE

Lietuvių kalbos leksikos pokyčiai

Leksikologai paprastai nurodo, kad „[Ž]odyno sudėtis kinta dviem kryptimis: pirma, vyksta jos turtėjimo procesas, nes leksika nuolat pasipildo naujais žodžiais, naujomis reikšmėmis, o antra, iš žodyno iškrenta pasenę, nereikalingi žodžiai ar atskiros jų reikšmės, t. y. vyksta žodžių nykimo, mirimo procesas“ (Jakaitienė 2010: 2003). XX a. pabaigos naująją leksiką, naudodama kompiuterinius įrankius, tyrė Jurgita Mikelionienė (2000a, 2000b). Jos tyrimų duomenimis, XX a. pabaigoje 59 proc. leksikos naujovių sudarė skoliniai, savi žodžiai – 23 proc. ir 18 proc. – hibridai. Kalbant apie leksikos naujoves paprastai vartojamas *naujažodžio* terminas, jis gali būti įvairiai suvokiamas, Rita Miliūnaitė teigia, kad paprastai naujažodžiais laikomi naujai kalboje atsiradę žodžiai ar naujos jų reikšmės, taip pat prie naujažodžių gali būti šliejamos ir naujai atsiradusios santrumpos bei naujai sudaryti ar išsiversti pastovieji žodžių junginiai (Miliūnaitė 2015). Naujoji XXI a. lietuvių kalbos leksika kaupiama, sisteminama ir aprašoma Lietuvių kalbos institute nuo 2011 m. kuriamame internetiniame Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne (toliau – LKND). Šis duomenynas atspindi pastarųjų dešimtmečių lietuvių kalbos leksikos, jos semantinės, morfeminės, darybinės struktūros pokyčius (Miliūnaitė 2018). LKND ne tik fiksuoja naujažodžius, bet ir gali būti įvairių mokslinių tyrimų šaltinis (žr. Aleksaitė 2019, 2021; Murmulaitytė 2016, 2019, 2020).

Administracinės lietuvių kalbos leksikos naujovės

Kalbant apie administracinės kalbos leksiką būtina apibūdinti jos išskirtinumą. Statistiniais metodais tyrusi administracinės kalbos leksiką Vida Žilinskienė teigia, kad administracinis stilius pasižymi daug mažesne įvairove nei kitų lietuvių kalbos stilių leksika, dažniau pasikartoja tie patys žodžiai. Žodžiams nebūdingi emociniai atspalviai. Dažniausi administraciniame stiliuje žodžiai, be bendrųjų sąvokų, įvardija valdymo institucijas ir įvairias organizacines struktūras, žmones ir jų pareigas, įvairių raštų ar jų dalių pavadinimus, ekonomikos sąvokas, įvairius veiksmus, teisės sąvokas, ūkio reikalus (Žilinskienė 2002).

Įvertinus LKND kaip galimą tyrimų šaltinį, mėginta pasižiūrėti, kiek administracinės kalbos leksika atspindėta šioje visos lietuvių kalbos leksikos naujovių sankaupoje. Pagal LKND nurodomą naujažodžių vartojimo sritį rasti 108 naujažodžiai, pažymėti administravimo, 580 – politikos, 78 – teisės (teisėtvara) pažymomis. Minėtomis pažymomis pažymėtų naujažodžių ieškota Lietuvos Respublikos teisės aktų registre (toliau – TAR) ir rasta, kad iš LKND fiksuotų administravimo srities naujažodžių dokumentuose vartojama 27, iš politikos – 10, iš teisės (teisėtvarkos) – 16. Nemaža dalis LKND naujažodžių vartojami laisvajame stiliuje, turi emocinį-ekspresinį atspalvį, todėl administracinei kalbai netinka, kaip matyti, daugiausia tokių yra politikos srities naujažodžių. Į bendrąją vartoseną patenkančios administracinės kalbos naujovės yra joje gerai įsitvirtinusios, jos atspindi ryškius lietuvių kalbos leksikos pokyčius.

Nauji administracinės kalbos skoliniai ir hibridai

Administracinėje kalboje skolinių gausiai vartojama, V. Žilinskienė apskaičiavo, kad „[R]eikšmingą lietuvių kalbos administracinių tekstų leksikos dalį sudaro skoliniai. Tarp dažniausių šio stiliaus žodžių, užimančių 87,63 proc. tekstų, skolinių yra 23,15 proc., o tarp mažo dažnumo žodžių, kuriais pasipildo kalbos ar stiliaus leksika, skolinių yra 31,90 proc.“ (Žilinskienė 2003).

Skolinių gausėjimas susijęs su kitų kalbų įtaka, o administracinėje kalboje XXI a. pradžioje ypač didelį poveikį daro ES dokumentų vertimai. Būtent juose paprastai pirmiausia ir atsiranda naujieji skoliniai (naujos reikšmės, nauji hibridiniai dariniai), o paskui jie pereina į Lietuvoje

rengiamus dokumentus. Tikrų naujųjų skolinių dėl jos administracinės kalbos specifikos (leksika neįvairi ir dėl dalykinio tikslumo bei siekio tą pačią sąvoką vadinti tuo pačiu žodžiu, kad nesusidarytų skirtingos interpretacijos galimybė) nėra daug ir negali būti, aiškus polinkis plėsti jau įsigalėjusių tarptautinių žodžių semantiką (Vladarskienė 2019) arba didinti hibridinių darinių¹ skaičių.

Kalbant apie skolinio integraciją, hibridizacijos procesas parodo skolinio tinkamumą prisitaikyti prie naujos kalbos specifikos ir joje įsitvirtinti. Pavyzdžiui, lietuvių kalboje jau senokai vartojamas tarptautinis žodis *pseudonimas* reiškė „slapyvardis“, o prireikus administracinėje kalboje dėl pažodinio vertimo atsirado darybinis žodžių lizdas: *pseudoniminis*, *-ė*; *pseudoniminti*, *supseudoniminti*, *pseudomizuoti*, *pseudoniminimas*: *Tokius ribotus asmens duomenis turėtų būti galima saugoti <...> kaip **pseudoniminius** duomenis autentiškuose arba suklastotuose dokumentuose* EUR-lex, OL L 107, 2020-04-06; *Sukurti priemonės naudojantis dirbtinio intelekto (DI) technologija siekiant automatiškai anoniminti arba **pseudoniminti** teismų sprendimus pakartotiniam naudojimui* EUR-lex, OL C 96, 2019-03-13; *Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra <...> turėtų imtis būtinų veiksmų, kad būtų **supseudoniminti** visi asmens duomenų elementai, kurie nėra būtini siekiant tikslų, kuriais duomenys yra tvarkomi, laikantis duomenų kiekio mažinimo principo* EUR-lex, OL L 107, 2020-04-06; *Nustatyti geriausią praktiką ir technines gaires dėl Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą atitinkančio automatinio anonimizuoto / **pseudonimizuoto** teismų sprendimų skelbimo* EUR-lex, OL C 96, 2019-03-13; *Agentūra užtikrina, kad būtų įdiegtos techninės ir organizacinės priemonės, pavyzdžiui, **pseudoniminimas**, siekiant užtikrinti, kad asmens duomenys būtų tvarkomi tik tokia apimtimi, kuri yra griežtai būtina FADO sistemos veikimo tikslui, laikantis duomenų kiekio mažinimo principo tokiu būdu, kad FADO sistemoje nebūtų galima nustatyti fizinio asmens nenaudojant papildomų duomenų* EUR-lex, OL L 107, 2020-04-06. Minėti giminiški naujažodžiai galutinai įsitvirtins administracinėje kalboje, jei bus priimtas įstatymas, kurio projekte apibrėžta sąvoka **Sveikatos duomenų pseudoniminimas** – sveikatos duomenų tvarkymas, kai šie duomenys

¹ Hibridų ir skolinių santykis yra diskutuotinas ir neretai priklauso nuo tyrimo krypties, nes teoriškai hibridais būtų galima laikyti visus skolinius, kuriems pridėtos lietuviškos galūnės, hibridais laikytini būdvardžiai, turintys lietuviškas priesagas, o veiksmažodžiai visi yra hibridai, nes jie vartojami tik su lietuviškomis priesagomis.

pakeičiami taip, kad iš jų nebebūtų galima tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyti duomenų subjekto tapatybės nesinaudojant papildoma informacija, kuri saugoma atskirai nuo sveikatos duomenų ir kuriai taikomos techninės bei organizacinės apsaugos nuo jų susiejimo su sveikatos duomenimis priemonės TAR, 2021-08-16, Nr. 17579.

Kitas pavyzdys galėtų būti *Tarptautinių žodžių žodyne* (2013) fiksuotas žodis *fasilitacija*, tačiau TAR jo rasti nepavyko, bet administracinėje kalboje vartojama bendrašaknių žodžių *fasilituoti, fasilitavimas, fasilitatorius*: *Vykdydamas Nuostatų 9 punkte nurodytas JST veikas, pareiškėjas įsipareigoja įgyvendinti šiuos reikalavimus: <...> suteikti mentoriaus paslaugas priimančioms organizacijoms **fasilituoti** vidurio ir galutinį kuratoriaus (-ės) įsivertinimus su savanoriais* TAR, 2020-02-11, Nr. 2973; **Fasilitavimas** – *sumanios specializacijos sričių poreikių, verslui ir visuomenei aktualių problemų nustatymas ir analizė, idėjų, padedančių spręsti šias problemas ir turinčių potencialą naujoms technologijoms, produktams ar paslaugoms sukurti, formulavimas, idėjų įgyvendintojų, partnerių paieška ir idėjų įgyvendinimo organizavimas, ekspertinė pagalba pagal idėjas rengiamų paraiškų autoriams dėl tyrimų, technologijų, produktų ar paslaugų tobulinimo strategijos, technologijų perdavimo, finansavimo paraiškų rengimo* TAR, 2018-07-25, Nr. 12386; **Klasterio fasilitatorius** – *asmuo, kuris padeda klasterio nariams suprasti ir nustatyti jų bendrus tikslus ir juos pasiekti. Surasti bendri tarpsektorinio bendradarbiavimo sąlyčio taškai ir jų plėtojimas, aktyviai veikiant klasterių **fasilitatoriams**, padeda klasterio nariams efektyviau kurti produktus ir (arba) paslaugas* TAR, 2017-10-12, Nr. 16171.

Kalbant apie hibridinių naujažodžių darybą, išskiriami vadinamieji netikrieji dūriniai, kurių pirmoji dalis nevartojama kaip atskiras žodis, administracinei kalbai ypač būdingi dūriniai su *mikro-* ir *makro-*, pvz.: *Turėtų būti stengiamasi tinkamai suderinti ir kalibruoti modelius, siekiant užtikrinti, kad jie tiktų ne tik įprastų finansinės rizikos **makroveiksnių** ir **mikroveiksnių** analizei, bet ir nefinansiniams rizikos veiksniams* EUR-lex, OL C 57, 2019-02-013; *Iš pagrindinių savybių, sietinų su biologine įvairove, paminėtinos gamybos vietovė ir susijusios teritorijos būdingos **makroaplinkos** ir **mikroaplinkos** sąlygos, taip pat natūralios gamybos procesų vietos (gyvulių auginimo, sūrio gamybos ir brandinimo patalpos)* EUR-lex, OL C 216, 2019-06-27; *Šiuolaikiniai vadybos tyrimai vykdomi integruojant kitų socialinių mokslų žinias apie **mikro-** ir **makroaplinkos** veiksnis, darančius poveikį*

organizacijų ir socialinių sistemų vystymo(si) procesų pažinimui ir valdymo sprendinių priėmimui TAR, 2021-09-30, Nr. 20468; *Siekiant įveikti neigiamą esminių transformacijų, kurias per ateinančią dešimtmetį patirs Sąjungos visuomenės ir darbo rinka, poveikį, reikalingos investicijos į žmogiškąjį kapitalą, socialinę infrastruktūrą, mikrofinansavimą, etišką ir socialinių įmonių finansavimą ir naujus socialinės ekonomikos verslo modelius* EUR-lex, OL L 107, 2021-03-26; **Mikroteršalų** valymo technologijų alternatyvų vertinimas, projektavimas ir įdiegimas TAR, 2021-03-01, Nr. 4085; *Statistiniai nelaimingų atsitikimų darbe mikroduomenys ir metaduomenys EUROSTATUI teikiami* Reglamente nustatyta tvarka ir terminais TAR, 2016-08-11, Nr. 22263; *Sudaryti sąlygas Europos šalių eksporto ir importo mikroduomenų mainams tarp ES šalių, užtikrinant administracinės naštos įmonėms mažinimą ir tikslios statistikos suformavimą, diegiant užsienio prekybos statistikos technines priemones* TAR, 2021-03-17, Nr. 5318.

Parodaksalu, bet lietuvių administracinėje kalboje, įstojus į ES, nepaplito dūriniai su pirmuoju dėmeniu *euro-*. Nors Europos žodyne „Eurovoc“ (EUROVOC) ir pateikta 10 daiktavardžių (6 skoliniai ir 4 hibridai) su šiuo dėmeniu, tačiau TAR duomenys rodo, kad šie naujažodžiai administracinėje lietuvių kalboje nepaplito, pvz.: *eurodoleris* (0)², *eurokorpusas* (0), *eurokreditas* (1), *euroraketa* (0), *eurorinka* (3 pavartojimo atvejai kaip simbolinio pavadinimo), *euroskepticizmas* (0), *eurotinklas* (0), *eurotunelis* (0), *eurovaliuta* (0), išskyrus dūrinį *euroobligacija* (nuo 1997 m. pavartota 90-yje dokumentų). Taigi administracinėje kalboje iš dešimties Europos žodyno teikiamų naujažodžių su dėmeniu *euro-* prigijo ir vartojamas tik vienas.

Administracinės kalbos naujadarai

Naujadarų administracinėje kalboje nėra daug, joje galimi tik sisteminiai naujadarai, kurie daromi pagal tipinius darybos modelius.

Administracinėje kalboje neretai tenka įvardyti atskirų dalių hierarchinius santykius ir tam gerai tinka priešdėlio *pa-* vadiniai, šios darybos tipo reikšmė „mažesnio masto dalykas (dalis, rūšis), negu pamatiniu žodžiu žymimas dalykas (visuma, giminė)“ (ŽDV), priešdėlis gali būti dedamas ir

² Skliaustuose nurodomas TAR dokumentų skaičius, kuriuose naujažodis pavartotas.

prie lietuviško žodžio, ir prie skolinio, pvz.: **Papriemonė** – *priemonės sudėtinė dalis* TAR, 2012-02-29, Nr. 00487 (nuo 2009 m. TAR rasta 45 dokumentuose³); *Gavęs finansavimą, teikėjas arba projekto vykdytojas įsipareigoja viešinti vykdomą projektą ir nurodyti finansavimo šaltinį – <...> savivaldybę ir programą, **paprogramę**, pagal kurią projektas (veikla) buvo finansuotas ir įgyvendintas* TAR, 2020-02-14, Nr. 3387 (nuo 1999 m. TAR rasta 159 dokumentuose); *Projektas vykdomas, suskaidant veiklas į mažesnius lengvai valdomus vienetus – **paprojektčius**, kuriems nustatomi atskiri veiklos reikalavimų rinkiniai. Kiekvienas **paprojektis** turi apibrėžtą darbų uždavinį ir veiklos mastą* TAR, 2020-01-14, Nr. 537 (nuo 2006 m. TAR rasta 25 dokumentuose).

Panašia reikšme vartojamas ir priešdėlio *po-* vedinys *poveiklė* „smulkesnis sistematikos vienetas ar šiaip skyrius, įeinantis į pamatiniu žodžiu žymimą stambesnę vienetą ar skyrį“ (ŽDV): *Jeigu priemonės veiklą numatoma finansuoti iš skirtingų finansavimo šaltinių, tokia veikla išskaidoma į **poveikles**, jai priskiriant ne daugiau nei vieną finansavimo šaltinį* TAR, 2021-06-28, Nr. 14421 (nuo 2009 TAR rasta 46 dokumentuose).

Iš naujų **priesagų vedinių** galima minėti neįprastą hibridą *startuolis*, nes priesaga pridėta prie tarptautinės šaknies, bet darybinė reikšmė „daiktas, kuriam būdinga pamatiniu žodžiu žymima ypatybė“ semantiškai suderinta, kalbama apie tik pradėjusią veikti įmonę: **Startuolis** – *didelį ir inovacijomis grindžiamą verslo plėtros potencialą turinti labai maža ar maža įmonė, veikianti ne ilgiau kaip 5 metus* TAR, 2019-04-11, Nr. 5961 (nuo 2017 m. TAR rasta 25 dokumentuose).

Dar vienas atvejis patvirtina priesagos –sena gyvybingumą: *Optimizuoti ir efektyvinti kultūros paveldo **valdyseną** – įgyvendinti materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugą įgyvendinančių institucijų pertvarką* TAR, 2021-03-17, Nr. 5318 (nuo 2011 m. TAR rasta 195 dokumentuose). Sukurta *Valstybės duomenų **valdysenos** informacinė sistema*, institucijose atsiranda padalinių pavadinimų, kuriuose vartojamas šis naujažodis: *Strategijos ir valdysenos departamentas, Valdysenos ir analizės skyrius*, Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatyme įtvirtinamos *strateginio valdymo sistemos valdysenos* nuostatos.

³ Dokumentų skaičius, kuriuose naujadaras pavartotas, rodo, kad tai ne vienkartinis darinys, o jau pamažu įsigalintis administracinėje kalboje žodis.

Iš negausių naujadarų administracinėje kalboje galima išskirti dūrinius, šis darybos tipas vartojamas dažniau, tai atitinka ir bendruosius lietuvių kalbos naujažodžių darybos polinkius. Pirmiausia reikėtų kalbėti apie labiausiai administracinėje kalboje įsitvirtinusį naujadarą *teisėkūra* (nuo 2000 m. TAR rasta 5329 dokumentuose): **Teisėkūra** – procesas, apimantis teisėkūros iniciatyvų pareiškimą, teisės aktų projektų rengimą, teisės aktų priėmimą, pasirašymą ir skelbimą. <...> **Teisėkūros** iniciatyva – pasiūlymas nustatyti naują ar keisti esamą teisinį reguliavimą nurodant šio teisinio reguliavimo nustatymo ar keitimo tikslus ir pagrindines teisinio reguliavimo nuostatas TAR, Valstybės žinios, 2012-09-22, Nr. 110-5564. Jo paplitimą nulėmė sąvokos, kurią jis žymi, svarba teisės aktų sistemai.

ES teisėje šalia *teisėkūros* vartojamas ir *neteisėkūros* terminas: Visose **teisėkūros** ar **neteisėkūros** priemonėse <...> būtina atsižvelgti į tai, kad teisė į žodžio laisvę apima teisę reikšti idėjas, kurios gali būti laikomos kritinėmis, agresyviomis, įžeidžiančiomis arba prieštariningomis EUR-lex, 52021DC0819, 2021-12-01.

Šalia *teisėkūros* atsirado ir *bendrakūra*: Vertinant šią sritį, pabrėžiamas aplinkų kūrimo ir ugdymo ryšys, ugdymo proceso dalyvių įtraukimas į erdvių **bendrakūrą** TAR, 2016-03-29, Nr. 6439 (nuo 2017 m. TAR rasta 9 dokumentuose).

Administracinėje kalboje jau įsitvirtina ir įvairių rūšių *tinklaveika* (nuo 2008 m. TAR pavartota 102 dokumentuose): **Kaimo tinklaveika** (toliau – *tinklaveika*) – idėjų, informacijos, žinių, praktikos ir patirties, išteklių dalijimosi procesas, vykstantis tarp kaimo plėtros dalyvių, siekiančių bendro intereso sukurti kaimo plėtros pridėtinę vertę TAR, 2020-11-19, Nr. 24391; **Socialinė tinklaveika** – socialinių institucijų bendradarbiavimo forma, kuriai būdinga tinkle esančių struktūrų vertikali ir horizontali sąveika <...> TAR, Valstybės žinios, 2008-10-23, Nr. 122-4647; Užtikrinamas efektyvus viešosios infrastruktūros resursų panaudojimas, didinant kultūros paslaugų koncentravimą ir **tinklaveiką** TAR, 2021-06-01, Nr. 12361.

Iki šiol tebekonkuruoja dūrinių variantai – senoji forma *daugiafunkcinis*, –ė (nuo 1994 m. TAR rasta 1785 dokumentuose) ir trumpesnis sistemiškos darybos naujadaras *daugiafunkcis*, –ė (nuo 2001 m. TAR rasta 2892 dokumentuose): **Kultūros centras pagal veiklos pobūdį yra daugiafunkcis** – įvairias kultūros sritis, žanrus puoselėjanti ir skleidžianti kultūros įstaiga TAR,

2020-11-30, Nr. 25592. Iš pradžių šiuo būdvardžiu buvo apibūdinamas keletą funkcijų atliekantis aparatas, įrenginys, vėliau reikšmė išplėsta ir šiuo žodžiu apibūdinami pastatai ar įstaigos, kuriuose vyksta ar kuriems būdinga įvairiapusė veikla, pvz.: *kompleksas, centras*.

Administracinėje kalboje dažnai vartojama naujų raidinių santrumpų, pasidarytų iš lietuviškų pavadinimų, pvz.: BDAR (Bendrasis duomenų apsaugos dokumentas) nuo 2009 m. TAR rasta 318 dokumentuose, BPD (Bendrasis programavimo dokumentas) nuo 2001 m. TAR rasta 995 dokumentuose, DUK (dažniausiai užduodami klausimai) nuo 2005 m. TAR rasta 105 dokumentuose; DVS (dokumentų valdymo sistema) nuo 2008 m. TAR rasta 1124 dokokumentuose, LAMA BPO (Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendrajam priėmimui organizuoti) nuo 2003 m. TAR rasta 62 dokumentuose; MTEP (moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra) nuo 2003 m. TAR rasta 840 dokumentuose. Rečiau vartojamos raidinės santrumpos, pasiskolintos iš kitų kalbų, pvz.: EASO (angl. *European Asylum Support Office*, Europos prieglobsčio paramos biuras) nuo 2017 m. TAR rasta 11 dokumentuose; NAFO (angl. *Northwest Atlantic Fisheries Organisation*, Žvejybos šiaurės vakarų Atlante organizacija) nuo 1997 m. TAR rasta 67 dokumentuose; OPEC (angl. *Organization of the Petroleum Exporting Countries*, Naftą eksportuojančių šalių organizacija) nuo 2005 m. TAR rasta 5 dokumentuose; PIF (angl. *Pacific Islands Forum*, Ramiojo vandenyno salų forumas) 2020 m. TAR rasta 1 dokumente; WADA (angl. *World Anti-Doping Agency*, Pasaulinė antidopingo agentūra) nuo 2002 m. TAR rasta 15 dokumentuose, dažnesnės į žodžius panašios skiemeninės santrumpos, pvz., ERASMUS nuo 2000 m. TAR rasta 457 dokumentuose.

Žodžių reikšmių pokyčiai

Vienas iš aiškiai pastebimų administracinės leksikos pokyčių – tarptautinių žodžių naujų reikšmių gausėjimas. Ryškėja tokios tarptautinių žodžių semantikos pokyčių kryptys: 1) pagal bendrąją pagrindinę derinamos šalutinės specialiosios reikšmės; 2) tarptautiniai žodžiai, jau įsigalėję specialiomis, konkretesnėmis reikšmėmis, pradeda žymėti išplėstą denotatą ir paprastai įgyja naują perkeltinę reikšmę, pvz.: *segmentas, startas* (plačiau žr. Vladarskienė 2019).

Dėl ES dokumentų vertimo atsiranda neįprastų lietuvių kalbos žodžių reikšmų. Ypač tai pasakytina apie dokumentų ir renginių (ar tam tikrų procedūrų) pavadinimus. ES realijos praplėtė kai kurių lietuvių kalbos žodžių reikšmes, pavyzdžiui, kaip dokumento pavadinimas vietoj *apžvalgos* įsigalėjo *ataskaita* (plg. Komisijos **ataskaita** Europos Parlamentui / *Dešimtoji ataskaita / Trečiųjų šalių Europos Sąjungai taikytų prekybos apsaugos priemonių ataskaita*); vietoj *išvada* įsigalėjo *nuomonė* (plg. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė. Atotrūkio inovacijų srityje mažinimas*).

Spalvų pavadinimai pradėti vartoti perkeltinėmis reikšmėmis, tai iš anglų kalbos išversti metaforiniai terminai, pvz.: *baltoji knyga*; *mėlynoji ekonomika*, *mėlynasis augimas*, *mėlynoji energija*, *mėlynosios technologijos*, *mėlynoji juosta*, *mėlynoji zona*; *pilkoji ekonomika*, *pilkoji literatūra*; *sidabrinė ekonomika*, *juodoji rinka*, *juodasis sąrašas*. Verstinės spalvų reikšmės, į lietuvių kalbą ateinančios per ES institucijų dokumentų vertimus, suprantamos ir priimtinos, kai yra aiškus lyginamasis pagrindas, pagal kurį ta reikšmė suteikta, pvz.: *mėlynoji ekonomika*, *sidabrinė ekonomika*. Problemiška yra būdvardžio *žalias*, *-a* samprata, nes jis turi įvairių reikšmių. Vis dažniau būdvardis *žalias*, *-a* administracinėje kalboje vartojamas reikšme „ekologiškas, atitinkantis gamtos dėsnius, nekenksmingas aplinkai, ją tausojantis, gaminamas iš atsinaujinančių šaltinių“: *žalioji apskaita*, *žalioji diplomatija*, *žalioji energija*, *žalioji elektros energija*, *žalioji įmonė*, *žaliasis (aplinkosaugos) mokestis*, *žaliasis produktas*, *žalioji revoliucija*, *žaliasis viešasis pirkimas*, *žalioji zona*. Kita verstinė būdvardžio *žalias*, *-a* reikšmė „kokio nors veiksmo ar veiklos laisvė“ yra susijusi su šviesoforo spalvų semantika, pvz.: *žalioji korta / kortelė*; *žalia šviesa*, *žalioji banga*. Kartais sunkiai suderinamos lietuviškos ir verstinės reikšmės, pvz., *žalias produktas* gali būti ir neapdorotas, ir ekologiškas.

Iš vartosenos besitraukiantys žodžiai ar jų reikšmės

Dėl sparčios technologijų plėtros iš aktyviosios vartosenos traukiasi žodžiai, pavadinantys pasenusias technologijas ir dėl to nykstančias profesijas: *telegrafas*, *teletaipas*, *teleksas*, *rašomoji mašinėlė*; *telegrafo operatorius*, *teletaipo operatorius*, *teletaipininkas*, *telekso operatorius*, *rašomosios mašinėlės operatorius*, *mašininkas*. Tiesa, šių žodžių TAR dar galima rasti dokumentuose, kuriuose perkeliama anksčiau patvirtintuose dokumentuose reglamentuojamos nuostatos.

Atnaujinant internetinį *Kanceliarinės kalbos patarimų* (KancKP) leidimą, tik kelių žodžių straipsniuose buvo prirašyta, kad jie dabartinėje administracinėje kalboje nebeaktualūs. Tai nebenaudojamą informacijos laikmeną įvardijantis žodis *diskelis*. Vietoj kai kurių žodžių pradedami vartoti nauji – pvz., *dokumento grifą* pakeitė *dokumento žyma*, neprigijo siūlymas institucijos struktūrinius vienetus vadinti žodžiu *daliny*s, šia reikšme tas žodis nebevartojamas. Dėl etinių priežasčių administracinėje kalboje pradėta vengti žodžių *invalidas*, *invalidumas*.

Žodžių nykimo procesas daug lėtesnis ir mažiau pastebimas nei naujų žodžių radimasis.

IŠVADOS

Administracinės kalbos leksikos pokyčiai yra susiję su jos specifika. Statistiniais tyrimais nustatyta, kad administracinio stiliaus leksika yra neįvairi, palyginti su kitų stilių leksika, todėl šioje kalbos vartojimo srityje leksikos atsinaujinimas yra ne toks spartus. Ryškiausias pokyčių bruožas – tarptautinių žodžių daugėjimas, lemiamas bendrosios globalizacijos, taip pat ir kitų kalbų, iš kurių verčiami ES dokumentai, poveikio. Ypač gausėja naujų tarptautinių žodžių reikšmių.

Naujų lietuviškų žodžių administracinėje kalboje taip pat randasi, tačiau daug mažiau nei bendrojoje vartosenoje, nes administracinės kalbos naujadarai daromi tik neutralūs, tačiau daryba atitinka bendruosius polinkius, dažnesni dūriniai (pvz.: *teisėkūra*, *bendrakūra*, *tinklaveika*), yra specifinių hibridinių priešdėlių vedinių (pvz.: *paprojektis*, *paprogramė*), taip pat ir grynai lietuviškų priešdėlių vedinių (pvz.: *neteisėkūra*, *papriemonė*, *poveiklė*), priesagų vedinių (pvz.: *startuolis*, *valdysena*). Lietuviškų žodžių naujų reikšmių taip pat atsiranda dėl kitų kalbų poveikio, tai verstinės, metaforinės reikšmės (pvz., spalvų – *žalia*, *mėlyna*, *sidabrinė*) ir dėl administracinės kalbos poreikio pavadinti šiai kalbos vartojimo sričiai būdingus objektus (pvz., dokumentus – *nuomonė*).

Sparčiai vystantis technologijoms, pamažu į pasyviąją vartoseną traukiasi žodžiai, žymintys su pasenusiomis technologijomis susijusius dalykus ir asmenis.

Narystė ES iškėlė naujų reikalavimų ir kalbai, nes iškilo naujų įvardijimo ir raiškos poreikių, reikia apibūdinti naujus reiškinius, sąvokas, institucijas, pavadinimus. Taip atsiskleidė

administracinės lietuvių kalbos galimybės, jos tinkamumas tenkinti pasikeitusius komunikacinius poreikius.

ŠALTINIAI

EUR-lex – Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazė „EUR-lex“. Prieiga internete: <http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.

EUROVOC – *Europos žodynas*. Prieiga internete <https://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main>.

LKND – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* [Tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.], sud. R. Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai/> (žiūrėta 2021 m. rugsėjo–lapkričio mėn.).

KancKP 2021 – *Kanceliarinės kalbos patarimai*, sud. P. Kniūkšta, internetinis leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://kanceliariniai.patarimai.lki.lt/>.

TAR – Lietuvos Respublikos teisės aktų registras. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/index>.

ŽDV – Murmulaitytė Daiva, Aleksaitė Agnė. *Žodžių darybos vedlys* [elektroninis išteklius], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: ekalba.lt/zodziu-darybos-vedlys/ (žiūrėta 2021 m. lapkričio mėn.).

LITERATŪRA

Aleksaitė Agnė 2019: Emocinė-ekspresinė leksika *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* – naujadarų radimosi aplinkybės ir darybos būdai. – *Bendrinė kalba* 92. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/369>.

- Aleksaitė Agnė 2021: Lietuvių kalbos naujadarų neoklasikinės darybos polinkiai: *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno atvejis*. – *Lituanistica* 67(1). Prieiga internete: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/article/view/43>.
- Girčienė Jurgita 2005: *Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartoseną*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Mikelionienė Jurgita 2000a: Naujažodžiai Vytauto Didžiojo universiteto kompiuteriniame tekстыne. – *Acta Linguistica Lithuanica* 42, 15–21.
- Mikelionienė Jurgita 2000b: Šiuolaikiniai metodai kalbos naujovėms tirti. – *Darbai ir dienos* 24, 65–73.
- Miliūnaitė Rita 2015: Naujažodžių atranka ir pateikimas *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne*. – *Leksikografija ir leksikologija* 5, 161–184.
- Miliūnaitė Rita 2018: Naujažodžių pateikimas ir paieškos galimybės *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne*. – *Bendrinė kalba* 91, 1–21. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/71>.
- Murmulaitytė Daiva 2016: *Naujažodžių duomenynas* ir naujadarų tyrimų perspektyvos. – *Bendrinė kalba* 89. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/168>.
- Murmulaitytė Daiva 2019: Lietuvių kalbos sudurtinių daiktavardžių naujadarą ir bendrinės kalbos normos. – *Baltų filologija* 28(2), 107–122.
- Murmulaitytė Daiva 2020: Naujųjų dūrinių analizės ir klasifikacijos galvosūkiai. – *Acta Linguistica Lithuanica* 82, 34–51.
- Rudaitienė Vida, Vitkauskas Vytautas 1998: *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*, Vilnius: Enciklopedija.
- Sabaliauskas Algirdas 1966: Lietuvių kalbos leksikos raida. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5, 5–141.
- Vaicekauskienė Loreta 2007: *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Vladarskienė Rasuolė 2019: *Tarptautinių žodžių semantikos pokyčiai administracinėje kalboje*. – *Bendrinė kalba* 92. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/409>.

Žilinskienė Vida 2002: Lietuvių kalbos administracinis stilius ir bendras jo leksikos vaizdas. – *Viešoji politika ir administravimas* 1, 51–54.

Žilinskienė Vida 2003: Administracinio lietuvių kalbos stiliaus skoliniai. – *Viešoji politika ir administravimas* 4, 74–81.

Gauta 2021 12 06

Priimta 2021 12 30

CHANGES OF LEXICON ON LITHUANIAN ADMINISTRATIVE LANGUAGE

Summary

Language undergoes constant changes driven by social circumstances and other languages. These changes are most evident at the lexical level. The article addresses the lexical changes of the administrative language, one of the varieties of the standard language, which took place at the outset of the 21st century. They are compared with the situation of the late 20th century. This period was selected for the study, as it marks the turning point in the development of the administrative Lithuanian language. After Lithuania's accession to the European Union in 2004, the documents prepared in Lithuania had to comply with the legal norms established in the documents of the EU institutions, which were usually translated from English. Therefore, the EU legislative acquis was translated into Lithuanian, and Lithuanian documents had to be made compatible with it.

The most prominent change that occurred in the vocabulary of the administrative language is the growing number of international words determined by both globalisation and the direct influence of the languages from which the EU documents are translated. New meanings of international words are especially on the rise.

The number of new Lithuanian words is also growing in the administrative language, but this growth is much less significant compared to the general usage, because the neologisms coined in the administrative language are only neutral, but their formation is consistent with the general

trends. Compounds are more common (e.g., *bendrakūra*, *teisėkūra*, *tinklaveika*); there are also specific hybrid prefixed derivatives (e.g., *paprojektis*, *paprogramė*) as well as purely Lithuanian derivatives (e.g., *neteisėkūra*, *papriemonė*, *poveiklė*). New meanings of Lithuanian words result from the emerging need of the administrative language to name the objects specific to this particular sphere of language usage (e.g., documents – *nuomonė*); they are also driven by the influence of other languages; this pertains to translated, metaphorical meanings (e.g., colours – *žalia*, *mėlyna*, *sidabrinė*). The lexical changes taking place in the administrative language are related to the specificities of this particular language variety. Statistical studies show that the vocabulary of administrative style is not as varied as the vocabulary of other styles. For this reason, lexical renewal does not occur at a very rapid pace in this field of language usage, but the changes are essential, as they allow us to decide on the direction in which the development of the overall standard language vocabulary is going to proceed.

KEYWORDS: administrative language, vocabulary, lexical development, neologism, loanword, international word, word meaning.

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rasuole.vladarskiene@lki.lt